

(Atkelta iš 59 psl.)

Žemaitijoje. Židikuose, Šatrijos Raganos muziejuje, ir šiandien galime pamatyti juodąjį rašytojos fortepijoną, kuriuo ji tuo metu čia skambindavo. 1972 metais Mažeikiuose šiuo fortepijonu grojo ir M. K. Čiurlionio konkurso nugalėtojas, pianistas Raimundas Kontrimas. Židikų, Mažeikių muzikinio gyvenimo tradicijos ir vėliau glaudžiai siejosi su Šatrijos Raganos vardu. 1973 m. Mažeikių muzikos mokyklos dėstytojai buvo surengę M. Pečkauskaitės pamėgtų kūrinių koncertą. Marija labai mėgo ne tik profesionaliąją, bet ir liaudiškąją muziką, domėjosi ja. Išliko ir jos mėgtos plokštelės „Žemaičių vestuvinis maršas“, „Žemaitiškas valsas“. Marija pirmoji miestelio istorijoje nusipirko gramofoną. Čia ji aplinkinius stebindavo ir savo kuklumu. Kaip matyti iš P. Spurganos atsiminimų, „Per atlaidus, kai eidavo procesija apie bažnyčią, jos (Marija ir Zofija Pečkauskaitės) eidavo apsirengusios paprastomis, namie austomis suknelėmis“. Anot A. Žutaitaitės, kurios prisiminimai apie rašytoją taip pat užrašyti, Marijos kambariuose „nieko puošnaus nebuvo. Miegamajame – sena paprasta lovelė, pilku užtiesalu užtiesta. Stalas knygomis apkrautas, ir ant sienų kabo keli portretai. O antrajame kambaryje buvo pianinas padėtas, ir kelios kėdės. Ji dėl savęs nieko puošnaus nemėgo. Tikrai labai rūpinosi vargšais ir ligoniais. Jautrumas ir pasiaukojimas buvo Marijos gyvenimo tikslas. K. Arlauskas savo prisiminimuose apie Mariją rašo: „ne kartą pastebėdavom, kad, jei kurią dieną būdavo paduodama mėsa, panelė Marija paėmusi padėdavo verandoje. Tada ji pasitenkindavo sriuba. Ir niekas jos neklausdavo, nes visi žinojo, kad tai bus po pietų nešama kuriam nors vargšui“.

Švietėja, labdarė, kultūros, doros, krikščionybės skleidėja, rašytoja...

Ir tuo pat metu – didžiuliai, skausmingi sukrėtimai, praradimai, sunki liga, metai iš metų vis labiau sekini rašytoją. Taip gyvendama, Marija nė nepajuto, kaip prabėgo daugiau negu 10 metų. Jau norėjo atsikvėpti, ramiau pagyventi, bet... Netikėtai sunkiai susirgo kunigas K. Bukontas. Ėmėsi sarginti, globoti jį. Buvo pasiruošusi iki pat mirties budėti prie jo, tačiau po kurio laiko kunigas K. Bukontas pasitaisė, o pati Marija ėmė jaustis vis blogiau ir blogiau. Dabar jau jai pačiai reikėjo kunigo K. Bukonto pagalbos. Palaipsniui paašškėjo, kad Marija serga vėžiu. Nuolat kamuoja ją didelių skausmų, rašytoja nujautė, kad jai neilgai beliko gyventi. Jos ramintoja buvo gamta. Ją džiugindavo prijaukinta voveraitė, kuri įbėgdavo pro atvirą langą, akiplėša varnėnas, vis nutūpdavęs ant peties ir reikalavdavęs pietų. Labiausiai Marija mėgdavo bites. Išėjusi į sodą, prie avilių, tiesiog kalbėdavosi su jomis. Sunkiai sirgdama Marija vis dar dirbo: kūrė, mokė vaikus ir bandė nepasiduoti jai apėmusiai negaliai. Tačiau liga progresavo: vis labiau skaudėdavo rankos, kojos. Vieną pavasarį ji pasijuto, kad nebeįstengs pasodinti net gėlių. Po kurio laiko ji jau ir iš lovos nebekėlė, pradingo apetitas. Kaip yra pasakojusi A. Liegaudaitė, tuo metu ji „su noru valgė tik kisielių su cukrumi ir pienu, bet ir to visai nedaug.“

Prisimindama paskutiniuosius rašytojos gyvenimo metus, O. Kalinauskienė yra pasakojusi, kad Marija Pečkauskaitė sirgdama dažnai gulėdavo palinguojamoje lovoje, kuri buvo įtaisyta po dideliu medžiu, augusiu klebonijos sode. Ją slaugydavo visada baltai apsirengusi seselė.

Sunkios buvo tos dienos Marijai, tačiau skundų iš jos niekas negirdėjo, net ir apie savo ligą ji sugebėjo rašyti filosofiška: „Visai nebijau mirti – o gal tik taip rodosi – ... turiu tokį jausmą tartum važiuočiau namo“, – rašė tada ji.

1930-ųjų vasara Marijai buvo paskutinė. Lyg nujausdama artėjančią mirtį, rašytoja stengėsi būti rami. Tačiau, kokia gali būti ramybė, kai nebepriklausai sau. Labiausiai Marija dvasinę ramybę atgaudavo klausydama muzikos, būdama lauke. Tarp gėlių, medžių, spalvotų avilių ir paukščių jai būdavo lengviau. Sirgdama ji labai pasiilgdavo miško, Židikų ažuolynų, medžių gaivaus žalumo, laukinių gėlių kvapo. S. Šeputienė yra pasakojusi, kad „atmintin įstrigo viena, rodos, penktadienio pavakarė. Aplankiau rašytoją ir pastebėjau, kad ji dar labiau sudžiūvusi, akys įkriūtę, lyg ne šio pasaulio žmogus. Sako Marija man:

Iš Klemenso Arlausko atsiminimų

Kultūros centras

M. Pečkauskaitės pastatytoji Blaivybės draugijos salė buvo pagrindinis Židikų kultūrinio gyvenimo centras. Čia vykdavo katalikiškų draugijų susirinkimai, kuriuose dažnai Marija Pečkauskaitė ne tik pati dalyvaudavo, bet ir kalbėdavo, skaitydavo paskaitas. Jos pastangomis buvo įsteigtas Vyskupo M. Valančiaus vardu pavadintas liaudies universitetas. Ji

Marija Pečkauskaitė. Židikai. 1929 m.

buvo ne tik šio universiteto steigėja, bet ir nuolatinė lektorė. Marijos mėgiamiausios temos buvo auklėjimas ir istorija. (...) Į salę susirinkdavo ne vien suaugusieji, jaunimas, bet ir vaikai. (...) Scenos mėgėjams jau nebereikėjo rengti vakarus kiojimuose ar ankštoje valsčiaus salėje. Dabar buvo salė su specialia scena. Kas suskaitys, kiek čia buvo pastatyta gražių veikalų! (...) Ir po rašytojos mirties Blaivybės salėje buvo pastatyta daug gražių ir pamokančių veikalų. (...)

Kai tuometinis Lietuvos prezidentas Antanas Smetona lankė Žemaitijos miestus ir miestelius, atvyko jis ir į Židikus. Iš anksto buvo numatyta, kad prezidentas ir jį lydinti svita pietaus Židikuose. Prezidento atvykimu susirūpino visi, o pagrindinė darbu našta, susijusi su jo priėmimu, atiteko Marijai Pečkauskaitėi, nes ji buvo nuo seno pažįstama su prezidentu, be to, jo mokslo draugė. Kai buvo sprendžiama, kur paruošti svečiams pietus, visi nutarė, kad labiausiai tam tinka Blaivybės salė. Svečių buvo nemažai: prezidento palyda, apskrities, vietos valdžia – dėl to stalai buvo sudėti U raidės forma. Marija Pečkauskaitė prie stalo pasirinko sau vietą priešais prezidentą. Kadangi buvau vos keliolikos metų jaunuolis, Marija Pečkauskaitė mane pamokė, kaip patarnauti prie stalo. Prieš atsisėdant svečiams pietauti, Marija, kuri kaip tik kalbėjosi su prezidentu, pristatė prezidentui ir mane. Jaučiausiai labai pagerbtas ir dėkingas rašytojai, kad aš, vargšas kaimo berne-

lis, turėjau progos tiesiogiai pasisveikinti su prezidentu. (...) Esu tikras, kad, matydama tada mano iš susijaudinimo ir savotiškos laimės paraudusį veidą, Marija ir pati džiaugėsi, galėdama man tą džiaugsmą suteikti.

Nepažinta

(...) Daugelis žinojo, kad Židikų klebonijoje gyvena nepaprastai gera, vargšus ir nelaimingus mylinti panelė, bet kad ji buvo neeilinė asmenybė, tai dažnai nežinojo net tie, kurie pirmieji turėjo ją pažinti, nes jie buvo pedagogai.

Atsimenu kartą klebonijoje, kai aš rašiau metrikus, pavakarejant kažkas pasibeldė į duris. Pakvietus įėjo mokytojas T. iš Skliaustės kaimo. Jis norėjo susitikti kunigą kleboną ir kažkokiais reikalais su juo pasikalbėti. Pasirodęs klebonas pasikvietė mokytoją į saloną ir, užsidaręs duris, ilgokai ten su juo kalbėjosi. Kai mokytojas ruošėsi jau išeiti, ant stalo valgomajame buvo padėta arbata, todėl prie stalo klebonas pakvietė ir mokytoją T. Pasisodino jį šalia savęs. Mes visi atsisėdome savo įprastinėse vietose. Rašytoja Marija Pečkauskaitė sėdėjo priešais mokytoją T. Geriant arbatą iš pradžių buvo kalbama apie šį bei tą. Paskui kalba nukrypo apie mokinius, jų auklėjimą. Pradėjus kalbėti šia tema, mokytojas T. prisiminė neperseniausiai išleistą Fersterio veikalą „Jaunuomenės auklėjimą“. Kalbėdamas apie jį, mokytojas pasakė:

– Tikrai didelės pagarbos yra vertas tas asmuo, kuris į mūsų kalbos rūbą įvilko šį taip gražų ir labai reikalingą auklėtojams veikalą.

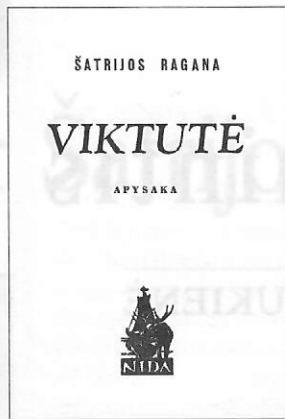
Panelė Marija paraudo kaip rožė. Aš nustebež žiūrėjau, nesuprasdamas, ar mokytojas juokauja, ar jis iš tikro nežino, kad prieš jį sėdi tas asmuo. Valandėlę visi buvome truputį sumišę, o paskui kunigas Bukontas, kaip buvo pratęs, žiūrėdamas per akinių viršų, su malonia šypsena prašneko:

– Susimildamas, susimildamas, ponas mokytojau, pareiškite, pareiškite tą savo pagarbą ir dėkingumą tam asmeniui, nes jis štai prie šio stalo sėdi.

Kad būtumėt matę, koks buvo to mokytojo žvilgsnis, kuriu jis pažvelgė į priešais sėdinčią rašytoją, kokia suglumusi buvo jo veido išraiška, kaip jis nejaukiai pasijuto. Tikrai jis tuo metu buvo vertas didelės užuojautos. Pažvelgęs į Mariją Pečkauskaitę, pamačiau, kad ir ji labai sumišusi. (...) Mokytojas, užuot atsisojęs ir pareiškęs pagarbą ir dėkingumą rašytojai, sėdėjo įbedęs akis, tarsi netikėdamas klebono žodžiais, tarsi džiaugdamasis, kad turi laimės matyti didžiąją mūsų pedagogę – „Jaunuomenės auklėjimo“ vertėją.

Kalba toliau nebesirišo. (...) Mokytojas atsisveikinęs išėjo. Kai jis uždarė duris, Marija tik giliu žvilgsniu pažvelgė į kunigą Bukontą ir, nė žodžio netarusi, pasitraukė į savo kambarėlius vikariate.

Ji buvo tarp mūsų ir mūsų buvo nepažinta. (...)

– Stasele, prašymą į tave turiu. Kai numirsiu, nupink man vainiką iš laukinių dobilų.

Dažnai šitai man sakydavo, tačiau nemaniau, kad taip greit reikės tą prašymą išpildyti.

Pati rašytoja, nujausdama artėjančią graudžią pabaigą, susitaikė su seserimi Zofija ir priprašė jos, kad ši sudegintų visus jos laiškus, dienoraščius. Zofija Marijai pasižadėjo tęsti labdarinę veiklą.

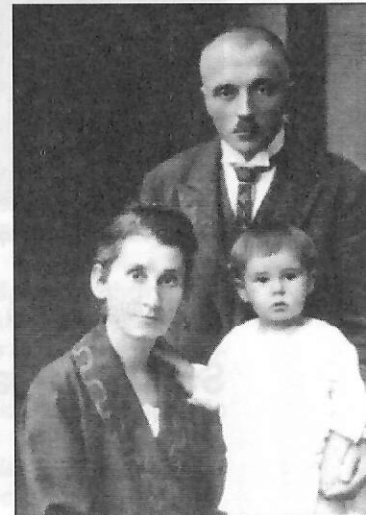
1930-ųjų metų liepos 24 d., per didžiuosius parapijos atilaidus – Šv. Oną, Marijos akys užsimerkė amžinai. Kaip yra rašęs savo prisiminimuose P. Spurgana, „Pašarvota ji buvo klebonijos patalpose, gulėjo juodo aksomo sukniua, ant krūtinės buvo padėtas ordinas, kuriuo ji buvo apdovanota 50-ies metų sukakties proga, degė žvakės, buvo jos taip mėgiamų gėlių, niekas negiedojo, netriukšmavo, atvykstantieji gilioje tyloje parymoję, skirstėsi nuliudę (...) Į Marijos Pečkauskaitės laidotuves žmonės plaukte plaukė, lydėjo ją į kapus minios. Laidotuvių eisenai vadovavo Juozas Tumas-Vaižgantas, profesorius J. Dovydaitis (artimas rašytojos draugas), studentai ir kalbėtojai – visi šlovino jos kūrybą, jos rimtą gyvenimą...“

Marijos Pečkauskaitės ir jos mamatės mirtį skiria penkiolika metų. Kapas, kuriame buvo palaidota Marijos mama, rašytojai mirus, buvo naujai išcementuotas, padarytas betonuotas rūsys. Čia ir palaidota rašytoja – šalia medinės koplyčios, anksčiau stovėjusios kapinėse.

Šatrijos Raganos draugai, talento gerbėjai po jos mirties nusprendė rašytojai pastatyti paminklą. Tam iš pradžių turėtų pinigų neužteko, todėl buvo suorganizuota rinkliava. Aukojo Židikų miestelio ir apylinkės žmonės, net Židikų žydai prisidėjo. Kai pinigų buvo sukaupta šiek tiek daugiau, gimė sumanymas vietoje medinės koplyčios pastatyti Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos atminimui skirtą mūrinę koplyčią, kurios rūsyje gulėtų rašytojos palaikai. Šis sumanymas buvo įgyvendintas tik daugiau kaip po 10-ies metų.

Marijos Pečkauskaitės Židikai niekada nebuvo užmiršę. 1977 metais miestelio kultūros namuose iškilmingai buvo paminėtas rašytojos 100-osios gimimo metinės. Įspūdinga „Baltųjų rožių valanda“ miestelyje vyko rašytojos 120-ųjų gimimo metinių proga. Kiekvieno atvykstančio čia iki pat šiol laukia geroji mokytoja Filomena Juodikienė, kuri daugelį metų prižiūrėjo Šatrijos Raganos muziejų, kaupė jam eksponatus.

***

Marijos Pečkauskaitės draugai A. ir J. Tumėnai su dukra Danute. 1927 m.

Nuotraukoje – Židikų klebonijos pastatas. 1960 m.

